

RE C E N Z I E

GAUČÍK, Štefan. *PODNIK V OSÍDLACH ŠTÁTU. Podnikateľské elity na príklade Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti*. Bratislava: VEDA, 2020, 278 s.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2024.72.1.8>

Výskum hospodárskych dejín sa v posledných rokoch dostal mierne do popredia, o čo sa výraznejšie pričínila stredná a mladá generácia slovenských historikov. K takýmto historikom patrí aj Štefan Gaučík, ktorý sa vo svojom výskume venuje hospodárskym a sociálnym dejinám v Uhorsku a na území Slovenska v 19. a 20. storočí. Vo svojom výskume sa dlhodobo zaoberá problematikou hospodárskeho a sociálneho vývoja Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti a rovnako aj jej podnikovým manažérskym štruktúram. Práve podnikovým elitám najväčšej železiarskej spoločnosti na území Slovenska do prvej štvrtiny 20. storočia sa Štefan Gaučík venuje vo svojej monografii *Podnik v osídlach štátu. Podnikateľské elity na príklade Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti*. Primárnym cieľom monografie je výskum dejín podnikateľov a podnikania cez vplyvy hospodárskych, sociálnych a kultúrnych faktorov, ktoré pôsobili na jej organizačný vývoj. Zároveň pomocou aplikácie teoreticko-metodologických postupov autor sformuloval nový pohľad na vývoj podnikateľských skupín spomínanej spoločnosti, ktorý v slovenskej historiografii nebol doteraz aplikovaný.

Po formálnej i obsahovej stránke možno konštatovať, že práca spĺňa požadované kritériá kladené na vedeckú monografiu. Okrem úvodných a záverečných častí obsahuje sedem kapitol, ktoré tvoria jej jadro a následne sa rozdeľujú na menšie podkapitoly. Na prvý pohľad sa môže zdať, že ide o nadmernú členitosť textu do krátkych podkapitol, avšak po prečítaní komplexnej práce je zrejmé, že spomenuté členenie je opodstatnené (rozoberiem nižšie v texte), priam žiaduce, čím zvyšuje prehľadnosť kľúčových výskumných cieľov.

Monografia obsahuje vyše šesťdesiat obrázkových príloh, ktoré sú logicky umiestnené priamo v texte, čím sa text stáva zaujímavejším pre čitateľa. Zároveň obsahuje množstvo číselných/štatistických údajov, ktoré sú podrobne a prehľadne spracované do tabuľkových verzíí, čo umožňuje detailný prehľad ekonomickej činnosti, ako napr. komparáciu miezd v jednotlivých podnikoch, ktoré boli vo vlastníctve Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti.

Za pozitívum treba považovať použitie viac ako 260 sekundárnych zdrojov, desiatky odborných prác a dobových periodík, ktorých väčšiu časť tvorí zahraničná odborná literatúra. Rovnako pozitívne hodnotím aj autorov archívny výskum, ktorý absolvoval v Maďarsku, v Čechách a na Slovensku.

Autor hneď v úvode upozorňuje, že v oblasti výskumu hospodárskych dejín doteraz absentujú teoretické, metodologické i empirické výskumy s ohľadom na problematiku podnikania a rovnako poukazuje aj na problematiku stránku pri používaní odborných termínov a pojmov.

Mimoriadne pozitívne možno hodnotiť štvrtú kapitolu *Teoretické východiská*, v ktorej (spolu s podkapitolami) sa autor venuje diskurzom a novším aplikačným teóriám v rámci hospodárskych dejín. V tejto kapitole priznáva, že ide o „časti, ktoré si nenárokujú viac než jednoduchý úvod, ako aj sociálno-historické náhľady na problematiku hospodárskych a podnikateľských elit“. Napriek autorovmu resumé predmetnej kapitoly, z môjho pohľadu ide o inšpiratívnu časť, v ktorej autor prezentuje novšie, ale aj staršie „trendy“ výskumu a ich teórie, ako napr. aplikácia *New Institutional, Public-Choice-Theorie, Business History Society*, etc. pre výskum hospodárskych a sociálnych dejín. Musíme mať však na zreteli, že autorov cieľ výskumu je zameraný na podnikateľské elity Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti, a práve z toho dôvodu sa len čiastočne zmieňuje o jednotlivých (pre autorov výskum nie až tak dôležitých) „trendoch“ výskumu a teórií. Autor v tejto časti správne pripomína úzke väzby medzi hospodárskymi a sociálnymi dejinami a taktiež poznamenáva aj historikovu „povinnosť“ v prípade výskumu hospodárskych dejín voči úplnej tzv. otvorenosti pre interdisciplinaritu so spoločenskovednými disciplínami, vďaka čomu bude historik schopný sformulovať presné a verifikované ciele a závery.

V piatej kapitole *Interpretácia dejín Rimamuránskej spoločnosti* Š. Gaučík analyzuje slovenskú a maďarskú historiografiu, ktorá sa zaoberala výskumom Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti na území Slovenska. Precízne pracuje s odbornými publikáciami, ktoré sa venovali výskumu Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti a analyzuje ich hlavné ciele a prínos, no predovšetkým aj ideologické a národne orientované výklady, ktorými bola slovenská, ale aj maďarská historiografia v druhej polovici 20. storočia výrazne ovplyvnená. Správne poukazuje aj na dlhodobejší záujem maďarských historikov, ktorí neboli obmedzený „hranicami“, t. j. len na pôsobenie spoločnosti na súčasnom území Maďarska, ale problematiku spracovávali komplexne. Do činnosti Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti aplikovali aj vplyvy ČSR, v ktorej sa nachádzala časť podnikov po roku 1918, ako napr. československú hospodársku politiku (nostrifikácia), vplyv lesnatosti územia Gemera, dostupnosť bankských lokalít na území Slovenska atď. Rovnako tak bol výskum maďarských historikov zameraný na hegemoniu obchodných bánk, individualitu manažéra či kartelizáciu. Autor konštatuje, že v slovenskej historiografii nebol realizovaný komplexný výskum, ktorý by bol zameraný len na jednotlivé podniky (Likier, Krompachy, Zvolen). Výskum bol prevažne zameraný na proces výroby a technické zariadenia v podnikoch a ich ekonomický vývoj, pričom sociálny a spoločenský rozmer bol v úzadí. Zároveň podotýka, že slovenská historiografia v druhej polovici 20. storočia bola ovplyvnená marxistickou ideológiou, avšak jej najväčším deficitom bolo ignorovanie odborných prác maďarských historikov či zanedbávanie archívneho výskumu v podnikovom fonde.

V šiestej kapitole sa autor najprv zaoberá problematikou terminológie, pojmov a teórií, ktoré sú pri takomto výskume žiaduce. Ponúka nám diachrónny prierez interpretácií pojmov elita a manažér, vďaka čomu bol schopný stanoviť si presné a komplexné ciele výskumu. Následne sa venuje štruktúram riaditeľskej rady, kompetenciám manažérov, riaditeľstvom/správcom jednotlivých závodov (Ózd, Boršodnádaš, Krompachy, Zvolen, Likier) či príjmom atď. na základe metódy historickej sociológie. Metóda bola realizovaná hĺbkovou analýzou sociálnych štruktúr hierarchie manažmentu spoločnosti

a medziskupinových vzťahov, povinnosťami jednotlivých štruktúr vedenia spoločnosti, majetkovými a príjmovými zdrojmi, čím bolo možné efektívnejšie analyzovať sociálne štruktúry odbornej skupiny spoločnosti do roku 1914.

V siedmej kapitole sa autor venuje problematike integrovania Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti po roku 1918 a politicko-hospodárskym vplyvom, ktoré pôsobili na spomínanú integráciu podniku v rámci nového československého hospodárstva. Ide predovšetkým o nostrifikáciu, hospodársku krízu, vpád vojsk maďarskej republiky rád atď. či vplyv zmien demarkačných línií po prvej svetovej vojne v stredoeurópskom priestore, ktoré vytvorili z Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti medzinárodnú spoločnosť. Na základe geopolitických zmien prišla spoločnosť o významné odbytové trhy a strategické banské ložiská. Hlavným cieľom autora bol výskum konsolidačných snáh a prispôbenie spoločnosti novým stratégiám podnikového manažmentu na základe politicko-hospodárskych zmien na území ČSR, Maďarska, ale aj v Rumunsku po roku 1918, ktoré nakoniec viedli k odsunu podnikov z územia Slovenska do Maďarska a v niektorých prípadoch až do ich samotnej likvidácie (napr. Hnúšťa, Likier).

Autor v závere poukazuje na potrebu realizácie ďalšieho výskumu, ktorý by napr. objasnil vzťah železiarskych spoločností českých krajín k Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti a zároveň ich vplyv na vytlačení spoločnosti z územia Slovenska po roku 1918 a iné.

Záverom možno konštatovať, že monografia Štefana Gaučika predstavuje prínos do historiografie dejín Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti. Vyzdvihnúť treba skutočnosť, že pracuje s novšími metódami a teóriami výskumu hospodárskych a sociálnych dejín a doteraz s nízko reflektovanou problematikou podnikateľských elit. Z komplexného hľadiska ide o výnimočnú prácu, ktorá môže znamenať výrazný posun pri realizovaní výskumov hospodárskych a sociálnych dejín.

Patrik Beňuš

(Historický ústav SAV, v. v. i., Bratislava – doktorand)

SZEMETHY, Tamás. *KATONABÁRÓK ÉS HIVATALNOK GRÓFOK:*

Új arisztokraták a 18. századi Magyarországon. Budapest: Magyar Nemzeti Levéltár – Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2020. 479 s.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2024.72.1.9>

Knihy Tamása Szemethyho sa zameriava na výskum uhorskej aristokracie 18. storočia analýzou historika sociálnych dejín, ktorý ako jednu zo svojich hlavných metód výskumu využíva prosopografický výskum. Skúmaním sociálnej skupiny uhorskej aristokracie 18. storočia, teda predstaviteľov tzv. novej uhorskej šľachty, analyzuje cesty, ako sa im podarilo získať vyššiu šľachtickú titulatúru. Tie v rámci nobilitačného procesu skúma s ohľadom na ich pôvod, kariéru a rodinné väzby v kontexte geografických, časových a sociopolitických kritérií. Szemethy sa v prvom rade snaží odpovedať na otázku, akými predpokladmi a motiváciou disponovali títo jedinci na dosiahnutie magnátskej hodnosti